

не залишилося жодної легальної парафії і діючого костьола. Ця порівняльна статистика наочно показує результати державно-партійних заходів щодо скасування діючої римо-католицької мережі в Галицькому регіоні з метою нейтралізації впливу на віруючих Ватикана і сусідньої з регіоном Римо-Католицької Церкви в Польщі. Що, зрештою, призвело до розширення мережі і активізації діяльності незареєстрованих і нелегально діючих громад римо-католиків.

Посилання

1. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф.П.3. – Оп.1. – Спр. 439. 2. ДАЛО. – Ф.П.3. – Оп.1. – Спр. 449. 3. Андрухів І. Релігійне життя на Прикарпатті: 1944-1990 роки: Історико-правовий аналіз / І. Андрухів. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 432 с. 4. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Ф.П.3241. – Оп.1. – Спр. 25. 5. ДАТО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр. 283. 6. ДАТО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр. 1454. 7. ДАЛО. – Ф.Р.1332. – Оп.2. – Спр. 8. 8. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф.Р.388. – Оп.2. – Спр. 54. 9. ДАІФО. – Ф.Р.388. – Оп.2. – Спр. 53. 10. ДАТО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр. 1784. 11. ДАЛО. – Ф.Р.1332. – Оп.2. – Спр. 15. 12. ДАЛО. – Ф.Р.1332. – Оп.2. – Спр. 13. 13. ДАЛО. – Ф.П.3. – Оп.4. – Спр. 170. 14. ДАТО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр. 2521. 15. ДАЛО. – Ф.Р.1332. – Оп.2. – Спр. 24. 16. ДАЛО. – Ф.П.3. – Оп.6. – Спр. 262. 17. ДАЛО. – Ф.Р.1332. – Оп.2. – Спр. 27. 18. ДАЛО. – Ф.Р.1332. – Оп.2. – Спр. 31. 19. ДАЛО. – Ф.Р.1332. – Оп.2. – Спр. 34. 20. ДАІФО. – Ф.Р.388. – Оп.2. – Спр. 56. 21. ДАІФО. – Ф.Р.388. – Оп.2. – Спр. 55. 22. ДАТО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр. 3125. 23. ДАТО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр. 3022. 24. ДАТО. – Ф.П.1. – Оп.1. – Спр. 3325.

Тарас Дідух (Тернопіль)

ОСОБЛИВОСТІ КОНФЕСІЙНОГО ЖИТТЯ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

В ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ У 1953–1958 РОКАХ

У статті проаналізовано зміни в конфесійному житті Римо-католицької церкви на території західних областей України у 1953–1958 рр. Досліджуються особливості взаємовідносин між органами радянської влади і римо-католиками у період лібералізації суспільно-політичного життя в СРСР.

Ключові слова: *Римо-католицька Церква, Дрогобицька область, Львівська область, Станіславська область, Тернопільська область, державно-церковні відносини, лібералізація.*

**FEATURES OF CONFESSIONAL LIFE
OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH
IN THE WESTERN REGIONS OF UKRAINE IN 1953–1958 YEARS**

In the article the author analyzed changes in the confessional life of the Rome-Catholic Church in the territory of western regions of Ukraine in 1953–1958 years. Investigating features of the relationship between the soviet authorities and the Roman Catholics in the period liberalization social and political life in the USSR.

Keywords: *Roman Catholic Church, Drohobych region, Lviv region, Stanislav region, Ternopil region, church-state relations, liberalization.*

Важливе місце у релігійному житті сучасної української держави займає Римо-католицька Церква (РКЦ). Становлення та історичний розвиток римо-католицької конфесії на теренах України, особливо у радянський період, є предметом вивчення вітчизняних та зарубіжних науковців. Значне місце серед цих праць займають роботи, присвячені дослідженню політики радянської влади щодо РКЦ у період лібералізації. Основна увага дослідників зосереджена на проблемах, які мають загальноукраїнський і міжнародний контекст. Регіональні ж особливості конфесійного життя римо-католиків і їх взаємовідносини з радянськими органами влади залишаються ще недостатньо вивченими.

Серед науковців, які вивчали історію та правове становище РКЦ на території України в 1953–1958 рр., варто відзначити Е. Бистрицьку [2], В. Войналовича [3], О. Калакуру [18]. У працях дослідники акцентували увагу на політичній складовій цих відносин, але не розглядали їх локальних, територіальних відмінностей. Більш комплексно становище РКЦ у західних областях України в період лібералізації дослідили І. Андрухів [1], А. Моренчук [20], В. Сергійчук [22], Я. Стоцький [23] та інші.

Новий період у взаємовідносинах між РКЦ і радянською владою розпочався після смерті Й. Сталіна (5 березня 1953 р.). Радянське партійне керівництво, розуміючи подальшу безперспективність продовження сталінської репресивної політики, взяло курс на лібералізацію суспільно-політичного життя в СРСР. Зміна офіційної політики держави у значній мірі вплинула і на сферу державно-церковних відносин. Влада здійснила ряд заходів, які сприяли активізації релігійного життя в цілому й РКЦ зокрема. 27 березня 1953 р. вийшов указ Президії Верховної Ради СРСР, яким передбачалася амністія громадян, ув'язнених на термін до п'яти років. А вересневий законодавчий акт надавав право Верховному суду переглядати за протестами генпрокурора рішення «трійок» і «особливої наради» НКВС – НКДБ – МВС – МДБ СРСР [3, с. 436]. Результатом цих указів стало звільнення з в'язниць та заслання впродовж 1953–1957 рр.

більшості священників РКЦ, що призвело до зростання активності римо-католицької конфесії на території західних областей України.

Станом на 1953 р. за кількістю віруючих (їх нараховувалося понад 100 тис.) РКЦ в Україні була другою після Російської православної церкви (РПЦ). Значна частина віруючих римо-католиків, об'єднаних у релігійні громади, проживала на території західних областей України. У Дрогобицькій області було офіційно зареєстровано 16 римо-католицьких громад, в яких нараховувалося приблизно 25 тис. осіб віруючих. В цих шістнадцяти громадах функціонувало 10 костелів, але лише у 6 із них були офіційно зареєстровані ксьондзи. В 4 костелах через відсутність священнослужителів богослужіння та релігійні обряди для віруючих проводили приїжджі священники лише один раз на рік, а у 6 римо-католицьких громадах з 1950 р. костели не діяли у зв'язку з арештом обслуговуючих їх ксьондзів [20, с. 48; 9, арк. 18–20].

У Львівській області діяло 9 офіційно зареєстрованих релігійних громад РКЦ, які обслуговували 5 ксьондзів. Загальна кількість віруючих у цих громадах складала приблизно 6–6,5 тис. осіб [6, арк. 91; 13, арк. 128–133].

У Станіславській області діяли три офіційно зареєстровані римо-католицькі громади з такою кількістю віруючих: у м. Станіслав нараховувалося близько 1500 осіб, смт. Букачівці – близько 100 осіб, м. Болехів – приблизно 100 осіб віруючих. Духовну обслугу вищевказаних громад здійснювали два священники [4, арк. 3–4].

В Тернопільській області римо-католицька конфесія складалася з 8 громад, духовну обслугу яких здійснювали 5 священників. Загальна кількість віруючих у цих громадах складала 2361 особу [16, арк. 69].

Варто відзначити, що використавши послаблення тиску держави у релігійній сфері, віруючі римо-католики почали звертатися з проханнями до органів влади, дозволити відновити діяльність знятих раніше з реєстрації громад і костелів. Так, у вересні 1953 р. до уповноваженого Ради у справах релігійних культур при Тернопільському облвиконкомі І. Чирви звернулася делегація громадян польської національності сіл Старого Скалату, Скала-Подільської і Полупанівки Скалатського району з проханням дозволити їм проводити релігійні відправи. Звичайно, уповноважений відмовив віруючим, мотивуючи це тим, що їх релігійна громада не зареєстрована, у них немає діючих костелів та ксьондза [16, арк. 74–75]. Ця відмова демонструє реальне ставлення радянської влади щодо РКЦ, яке полягало у прагненні максимально обмежити релігійну діяльність римо-католиків шляхом відмови під різними приводами в офіційній реєстрації їх громад, а в довготривалій перспективі взагалі витіснити їх з території СРСР.

Значний вплив на римо-католицьку конфесію в СРСР у 1954 р. справили урядові постанови від 7 липня і 10 листопада. Після прийняття постанови ЦК КПРС від 7 липня 1954 р. «Про значні недоліки в науково-

атеїстичній пропаганді і заходи її поліпшення», зміст якої був опублікований у газеті «Правда» від 24 липня 1954 р. за № 205, в СРСР розгортається масштабна антирелігійна кампанія, під час якої радянські органи влади допустили цілий ряд порушень прав духовенства та віруючих на вільне відправлення релігійних обрядів. Так, ксьондз В. Керніцький, відвідуючи уповноваженого з різних причин, в період розгортання антирелігійної пропаганди ніколи не піднімав цього питання. Коли уповноважений М. Дріль під час бесіди його запитав, які питання цікавлять зараз його парафіян, священник відповів, що деякі віруючі його запитували, чим викликане посилення антирелігійної пропаганди. На це питання він давав їм одну відповідь: «Так було, так повинно бути, така пропаганда ніколи не припинялася» [7, арк. 197–198].

Але розгортання чергової масштабної антирелігійної кампанії та численні порушення прав віруючих на вільне відправлення релігійних обрядів, які допускали радянські органи влади, викликало велике незадоволення у суспільстві. Для того, щоб заспокоїти віруючих, 10 листопада 1954 р. ЦК КПРС ухвалив іншу постанову – «Про помилки у проведенні науково-атеїстичної пропаганди серед населення». У постанові радянські керівники, врахувавши численні скарги від духовенства та віруючих на неправомірні звинувачення і дії з боку органів влади, оголосили, що «партія вважає необхідним проведення глибокої систематичної науково-атеїстичної пропаганди, не допускаючи при цьому, однак, образ релігійних почуттів віруючих, а також служителів культу» [19, с. 517]. Таким чином, постанова ЦК КПРС від 10 листопада 1954 р. офіційно підтверджувала свободу віросповідання, сприяла заспокоєнню віруючих та духовенства, які сприйняли її як ознаку зміни політики держави у релігійній сфері.

Повернення священників з місць позбавлення волі сприяло активізації віруючих РКЦ, що проявилось у зростанні кількості звернень до радянських органів влади з проханнями відновити діяльність знятих з реєстрації громад та костелів. 28 червня 1955 р. до Ради Міністрів УРСР з проханням відкрити костел у своєму місті звернулися віруючі м. Ходорова. Однак уповноважений Ради у справах релігійних культів А. Бурік, який на місці проводив розгляд цього звернення, в проханні віруючим відмовив на підставі того, що у м. Ходорів проживала невелика кількість змішаних польсько-українських родин і на відстані у 16 км. від міста знаходився діючий костел у м. Жидачів. У 1956 р. з проханнями відкрити храми у своїх населених пунктах зверталися віруючі с. Радохінці Нижанковицького і с. Гусаків Крукеницького районів, однак, на усі прохання вони отримували відмову [10, арк. 65–66; 11, арк. 52]. Отже, незважаючи на офіційні постанови, у яких декларувалася толерантність до релігійних об'єднань на території СРСР, органи влади і надалі під різними приводами відмовляли віруючим у відновленні діяльності раніше знятих з реєстрації громад і храмів.

Упродовж 1954–1957 рр. кількість римо-католицьких громад на території західних областей України не змінилася, їх нараховувалося 36. Але завдяки амністії зросла кількість священників, які їх обслуговували. Так, на території Дрогобицької області було офіційно зареєстровано 16 римо-католицьких громад, в яких проживало майже 25 тис. осіб віруючих. Ці громади обслуговувало 16 ксьондзів, з яких повернулося із ув'язнення 10 осіб. Фактично, кількість священників зросла у 2,5 рази [11, арк. 19–20; 71].

У Львівській області було офіційно зареєстровано 9 римо-католицьких громад, в яких проживало майже 6,5 тис. осіб віруючих. Ці громади обслуговувало 8 ксьондзів, з яких повернулося з ув'язнення 2 особи, а також у цей час у Львівську область зі Станіславської переїхав на постійне місце проживання і був зареєстрований на парафії о. Я. Рабар у м. Бібрка [14, арк. 28].

У Станіславській області в 1957 р. діяли три офіційно зареєстровані римо-католицькі громади з такою кількістю віруючих: у м. Станіслав 1500 осіб і м. Болехів 100 осіб, духовну обслугу цих громад здійснював ксьондз Я. Павліаніс; у м. Букачівці 50 осіб, ксьондз Ю. Сліпко [5, арк. 6].

В Тернопільській області значних змін у конфесійному житті РКЦ упродовж досліджуваного періоду не відбулося. Тут продовжували діяти 8 громад, які обслуговували 5 ксьондзів [17, арк. 63].

Важливо відзначити, що політика лібералізації привела до посилення ролі церкви та інших релігійних об'єднань у духовному житті країни. Такий стан справ викликав незадоволення у радянського керівництва, яке вбачало у релігії перешкоду на шляху до побудови в СРСР комунізму. З 1957 р. поступово розпочався планомірний наступ на РКЦ в СРСР у контексті нового антирелігійного курсу КПРС на чолі з М. Хрущовим. Записка відділу пропаганди і агітації ЦК КПУ від 3 серпня 1957 р. вказувала, що партійні застереження щодо адміністративного втручання у релігійну сферу були хибно сприйняті і призвели до посилення позицій і впливу церкви. Записка спрямовувала партійні органи вивчати ситуацію [21, с. 13].

Зі зміною офіційного курсу держави щодо релігії посилювався тиск з боку радянських органів влади на релігійні об'єднання в цілому і РКЦ зокрема. З метою обмежити діяльність римо-католицької конфесії на території УРСР органами влади було прийнято рішення на поступове витіснення її духовенства і віруючих в Польщу. Наприклад, на Тернопільщині у 1953 р. у складі 8 офіційно зареєстрованих громад проживала 2361 особа, а у другій половині 1957 р. лише 1758 осіб. Таке суттєве скорочення чисельності віруючих було зумовлене масовим виїздом громадян польської національності на постійне місце проживання у Польщу [17, арк. 63].

Із Львівської області упродовж 1956–1958 рр. виїхало 6672 римо-католиків, що призвело до суттєвого ослаблення діючих громад, а також зменшення відвідуваності костелів [8, арк. 66; 15, арк. 26].

На Дрогобиччині станом на 1 липня 1957 р. кількість офіційно зареєстрованих римо-католицьких громад не змінилася, їх було 16. Але кількість віруючих у них в результаті масового переселення в Польщу зменшилася приблизно на 10–12 тис. осіб і складала 13–15 тис. римо-католиків. Суттєве зменшення чисельності віруючих супроводжувалося скороченням кількості римо-католицьких ксьондзів, які проживали на території області. На початку 1957 р. в області проживало 17 римо-католицьких священників, проте в результаті примусового переселення упродовж першого півріччя 1957 р. в Польщу виїхало п'ять ксьондзів. Після виїзду священників костели в цих населених пунктах припинили своє функціонування [12, арк. 148–149].

Таким чином, політика лібералізації суспільно-політичного життя в СРСР, яку упродовж 1953–1957 рр. проводила радянська влада, сприяла активізації діяльності римо-католицької конфесії на території західних областей України. Однак, з 1957 р. в результаті зміни урядової політики в релігійній сфері розпочався планомірний наступ на римо-католицьку конфесію. З метою послабити вплив РКЦ на території країни органами влади було прийняте рішення про поступове переселення римо-католицьких священників і віруючих в Польщу. У результаті заходів, проведених радянською владою, відбулося значне скорочення конфесійної мережі РКЦ на території України у досліджуваний період.

Посилання

1. Андрухів І. О. Політика радянської влади у сфері релігії та конфесійне життя на Прикарпатті в 40–80-х роках ХХ століття. Історико-правовий аналіз. / І. О. Андрухів. – Івано-Франківськ: «Лілея-НВ», 2006. – 432 с.
2. Бистрицька Е. В. Східна політика Ватикану в контексті відносин Святого Престолу з Росією та СРСР (1878–1964 рр.): Монографія / Е. В. Бистрицька. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. – 416 с.
3. Войналович В. А. Партійно-державна політика щодо релігії та релігійних інституцій в Україні 1940–1960-х років: політологічний дискурс / В. А. Войналович. – К.: «Світогляд», 2005. – 741 с.
4. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО). – Ф. Р. 388. – Оп. 2. – Спр. 86.
5. ДАІФО. – Ф. Р. 388. – Оп. 2. – Спр. 88.
6. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО). – Ф. П. 3. – Оп. 4. – Спр. 802.
7. ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 5. – Спр. 249.
8. ДАЛО. – Ф. П. 3. – Оп. 6. – спр. 262.
9. ДАЛО. – Ф. П. 5001. – Оп. 17. – Спр. 56.
10. ДАЛО. – Ф. П. 5001. – Оп. 25. – Спр. 59.

11. ДАЛО. – Ф. П. 5001. – Оп. 29. – Спр. 42.
12. ДАЛО. – Ф. П. 5001. – Оп. 31. – Спр. 69.
13. ДАЛО. – Ф. Р. 1332. – Оп. 2. – Спр. 21.
14. ДАЛО. – Ф. Р. 1332. – Оп. 2. – Спр. 25.
15. ДАЛО. – Ф. Р. 1332. – Оп. 2. – Спр. 27.
16. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО). – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 2521.
17. ДАТО. – Ф. П. 1. – Оп. 1. – Спр. 3022.
18. Калакура О. Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті / Калакура О. Я. – К.: Знання України, 2007. – 508 с.
19. КПСС. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях съездов, конференций и пленумов ЦК. 1898–1971. Изд. 8-е, доп. и испр. – М.: Политиздат, 1971. / Т. 6. 1941–1954. – 527 с.
20. Моренчук А. А. Церковно-релігійне життя в Україні в 1953–1964 роках (на матеріалах західних областей) : монографія / А. А. Моренчук. – Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2009. – 196 с.
21. Релігійна політика в Україні у 1960-х – 1980-х роках і сучасна практика міжконфесійних відносин / П. М. Бондарчук, В. М. Даниленко, В. О. Крупина, О. Н. Кубальський; відп. ред. В. М. Даниленко. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 210 с.
22. Сергійчук В. І. У боротьбі за рідну віру римо-католики України завжди були несхитні / В. І. Сергійчук. – К.: Дніпро, 2001. – 228 с.
23. Стоцький Я. В. Держава і релігії в західних областях України: конфесійні трансформації в контексті державної політики 1944–1964 років: [Монографія] / Я. В. Стоцький. – К.: ФАДА, ЛТД, 2008. – 510 с.

Оксана Задоянчук (Київ)

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СУЧАСНОГО ПРАВОСЛАВ'Я ДО МОДЕРНІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

В контексті розбудови інформаційного суспільства, ми відмічаємо зміни в усіх складових життя соціуму. Автор аналізує ступінь використання сучасних технологій у межах конкретно-конфесійних проявів християнської традиції та детально зупиняється на розгляді інформаційних технологій, що використовує Православна Церква. Беручи за приклад Українську Православну церкву, розкривається зміст її інформаційної діяльності та способів адаптації до модернізаційних процесів. Потребує експертного обговорення та доповнення перелік причин, що сприяють повільному руху у напрямку до модернізації православного культу.

Ключові слова: православ'я, Українська Православна Церква, релігійні масмедіа, комунікація